

Izvorni znanstveni rad
Rukopis primljen 13. 5. 2024.
Prihvaćen za tisak 11. 9. 2024.
<https://doi.org/10.22210/govor.2024.41.08>

Ana Sarić

asaric@ffst.hr

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Hrvatska

Govorni proces u frazeologiji: somatski frazemi sa sastavnicom *jezik/tongue/Zunge*

Sažetak

Cilj provedenoga istraživanja bio je utvrditi koja se obilježja govornog procesa i artikulacije odražavaju u somatskim frazemima sa sastavnicom *jezik* u hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku. Metodom kontrastivne analize nastojalo se utvrditi razinu formalne i semantičko-konceptualne ekvivalencije unutar trojezičnoga korpusa, kao i motivacijske mehanizme koji sudjeluju u oblikovanju i procesiranju njihova značenja. Dobiveni rezultati pokazali su značajna podudaranja, ali i različitosti u domeni motivacije i leksikalizacije koncepata vezanih uz govorni proces i artikulaciju u trima jezicima. Riječ je o temeljnim obilježjima i fazama govornog procesa kao što su fluentnost ili disfluentnost u govoru, poticaj i želja za govorom, kao i šutnja kao izostanak ili prestanak govora. Zaključilo se kako su ustanovljene sličnosti primarno određene univerzalnom funkcijom jezika kao organom govora, dok različitosti govore u prilog jezičnoj raznolikosti i poimanju frazema kao kulturno označenih izraza.

Ključne riječi: frazemi sa sastavnicom *jezik/tongue/Zunge*, kontrastivna analiza, govorni proces

1. UVOD

Jedan od najvažnijih i najstarijih slojeva jezika u kojem se taloži i zrcali jezična slika svijeta jest frazeologija, pri čemu se antropomorfnu obrisi jezičnih znakova najizraženije očituju unutar somatskih frazema. Riječ je o izrazima koji kao sastavnicu imaju naziv za dio tijela te koji, kao dio temeljnog leksičkog fonda, čine jednu od najbrojnijih skupina frazema u mnogim jezicima (Kovačević, 2012; Spicijarić Paškvan, 2018; Valenčić Arh i Pavić Pintarić, 2020). Iako predstavljaju posebnu tematsku skupinu frazema, određeni su svim obilježjima koje pripisujemo frazemima općenito, a to su

prije svega idiomatičnost, višerječnost, stabilnost i reproduktivnost. Pri tome je važno naglasiti da pojedina obilježja nisu apsolutne, već relativne i stupnjevane vrijednosti te stoga u okviru frazeološke teorije govorimo o ljestvici koja s jedne strane ima prave idiome, a na drugom dijelu slobodne sveze riječi potpuno prozirnoga značenja (Novoselec, 2019; Omazić, 2015; Parizoska i Stanojević, 2018).

Idiomatičnost ili nekompozicionalnost značenja, kao temeljno obilježje frazema koje ga razlikuje od slobodnih sveza riječi, u prvom redu znači da značenje frazeoloških sveza riječi nije zbroj značenja njihovih sastavnica. Drugim riječima, ne postoji jednoznačan odnos između frazeološkog i leksičkog značenja izraza te se stupanj idiomatičnosti povećava u skladu s njihovim nesrazmjerom. Upravo je stoga analiza frazema koja uključuje razumijevanje motivacije njihova značenja jedan od najzahtjevnijih procesa obrade frazeološke građe budući da podrazumijeva mnogobrojne mehanizme i faktore kao neizostavan preduvjet njihove semantičke interpretacije. Riječ je o različitim stilskim figurama, kognitivnim mehanizmima poput konceptualne metafore i metonimije, konvencionalnom znanju koje uključuje znanja o kulturi i svijetu, ali i značenjima pojedinačnih sastavnica frazema. K tomu, motivacija značenja frazema može biti sinkronijski ili dijakronijski razumljiva, pri čemu potonji uvjet često podrazumijeva poznavanje etimologije, to jest povijesno-kulturnog konteksta njihova nastanka.

1.1. Somatski frazemi sa sastavnicom jezik/tongue/Zunge

Istraživanja hrvatskih somatskih frazema (Kovačević, 2012) pokazuju kako dijelovi tijela izraženije funkcionalnosti i značaja za čovjekov život imaju razvijeniju simboliku te da su vanjski dijelovi tijela (glava, ruka, noga, oko) frazeološki plodniji od unutarnjih organa o kojima u svijesti nemamo jasnu sliku. U užem smislu frazeološki te ujedno simbolički najplodniji somatizmi jesu iz područja glave, u koje ubrajamo i somatizam *jezik*. Iako leksikografski određen kao višeznačan, leksem *jezik* je primarno označen upravo kao somatizam, to jest jedan od organa govora u čovjeka (Jojić, 2015). Uz značenjske sličnosti i razlike, leksem *tongue* u engleskom, kao i *Zunge* u njemačkom jeziku, također primarno označavaju dio tijela, to jest organ osjeta, probave ili govora, pri čemu je zanimljivo istaknuti da jezik kao jezični idiom ili sustav u hrvatskome jeziku ima isti oblik kao i somatizam (bijeli *jezik*, hrvatski *jezik*), dok u engleskom i njemačkom koristimo leksem *language* ili *Sprache* (coated *tongue*, English *language*; belegte *Zunge*, die deutsche *Sprache*).¹

¹ Iznimka je izraz *materinski jezik* (njem. *die Muttersprache*) čiji prijevodni ekvivalent u engleskom sadrži somatizam i glasi *mother tongue*.

Sa stajališta artikulacijske fonetike, jezik ima nezamjenjivu ulogu u govoru i predstavlja “najvažniji izgovorni organ koji više od svih ostalih artikulatora pridonosi raznolikosti izgovornih pokreta, položaja i oblika” (Horga i Liker, 2016: 231). Riječ je o najpomичnijem organu usne šupljine koji uz usne, zube i nepce sudjeluje pri tvorbi različitih skupina glasova, pri čemu svaki njegov dio ima posebnu funkciju. Uz korijen, prednji, središnji i zadnji dio, važnu ulogu ima upravo vrh jezika koji sudjeluje pri tvorbi, primjerice zubnika (dentala) u hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku. Upravo je vrh jezika somatska sastavnica frazema koje nalazimo u mnogobrojnim jezicima različitog stupnja genetske srodnosti (hrv. *na vrhu je jezika* komu što, engl. *be on the tip of the tongue*, šp. *tener algo en la punta de la lengua*, fr. *être sur le bout de la langue*, fin. *kielen päällä*, jap. 「喉まで出かかっています」 i dr.).

Budući da leksem *jezik* predstavlja organ, ali i metonimiju govora, somatskim frazemima sa sastavnicom *jezik* slikovito se mogu, između ostalog, opisati različita obilježja interpersonalne komunikacije, ali i samog govornog procesa. Govor, kao temeljna odrednica i privilegija čovjeka, može biti vješt i fluentan ili pokazivati određene nedostatke, osobito na razini govorne proizvodnje. Proučavanja govorne (dis)fluentnosti zanimljiva su posebno za područje lingvistike budući da “ukazuju na razlike između korektno oblikovanih izričaja u skladu s pravilima nekog jezičnog sustava koje bi proizveo idealan govornik i stvarno proizvedenih izričaja u živoj, govornoj komunikaciji” (Horga i Liker, 2016: 47).

1.2. Kontrastivna istraživanja somatskih frazema

Kontrastivna istraživanja u frazeologiji imaju za cilj ustanoviti podudarnosti, sličnosti i razlike među frazemima različitih jezika, a obuhvaćaju dvije dimenzije: međujezičnu, koja se odnosi na usporedbu dvaju ili više jezika te unutarjezičnu koja obuhvaća dijatopski i dijastratski aspekt pojedinoga jezika, primjerice odnos dijalekta i standardnog jezika (Pavić Pintarić, 2015). Pretpostavljajući višedisciplinarni pristup, ova vrsta istraživanja ujedno predstavlja najzahtjevniji aspekt poredbene lingvistike (Gladrow, 1993 prema Gréciano, 2000). Središnji pojam kontrastivne frazeologije, ali i svake međujezične leksikološke studije, jest ekvivalencija. Tradicionalna tipologija ekvivalencije podrazumijeva trodijelnu podjelu stupnjevanja sličnosti i razlika među frazemima dvaju jezika, pri čemu su frazemski parnjaci terminološki najčešće određeni kao potpuni, djelomični ili nulti ekvivalenti. Dobrovol'skij i Piirainen (2005: 61–62) opisuju tradicionalnu tipologiju ekvivalencije na sljedeći način:

1. “potpuni” ili “apsolutni ekvivalenti” (engl. *full absolute equivalents*, njem. *volle Äquivalenz*) jesu idiomi polaznoga i ciljnoga jezika koji su identični na razini značenja, leksičke i sintaktičke strukture te pozadinske slike;
2. “djelomični ekvivalenti” (engl. *partial equivalents*, njem. *partielle Äquivalenz*) predstavljaju frazeme dvaju jezika jednakoga ili približno jednakoga značenja, no koji se djelomično podudaraju na sintaktičkoj i leksičkoj razini te pozadinskoj slici;
3. “ne-ekvivalenti” (engl. *non-equivalents*, njem. *Nulläquivalenz*) obuhvaćaju frazeme polaznoga jezika koji nemaju frazeološke ekvivalente u ciljnome jeziku.

U hrvatskoj frazeološkoj teoriji također nalazimo trodijelnu podjelu stupnjevanja sličnosti i razlika među frazemima dvaju jezika, pri čemu se navedene skupine frazemske parnjake terminološki ujedno određuju kao identični, istovrijedni ili različiti frazemi (Nikolić-Hoyt, 1997). Suvremena kontrastivna istraživanja frazema predstavljaju odmak od formalne k funkcionalnoj razini, stavljajući naglasak na ekvivalenciju na razini kontekstualne uporabe te usporedbu frazema na motivacijskoj i semantičko-konceptualnoj osnovi (Dobrovol'skij i Piirainen, 2005; Fink-Arsovski, 2014; Hrnjak, 2023; Novoselec, 2019; Pavić Pintarić, 2022; Zykova, 2019 i dr.).

Dosadašnja kontrastivna istraživanja somatske frazeologije (Dugandžić, 2019; Hessky, 1987; Hrnjak, 2005; Krohn, 1994; Novak Milić, 2005; Novoselec, 2019; Piirainen, 2008 i dr.) temelje se primarno na usporedbi dvaju jezika, dok su rijetka istraživanja posvećena analizi triju somatskih korpusa (npr. Stanojević i sur., 2007). Cilj ovoga istraživanja je pružiti uvid u semantičko-konceptualnu strukturu somatskih frazema koji sadrže sastavnicu *jezik* u hrvatskom, engleskom i njemačkom, te utvrditi sličnosti i razlike u konceptualizaciji i leksikalizaciji obilježja govornog procesa i artikulacije među trima jezicima. Iako su izdvojeni frazemi primarno motivirani konvencionalnim znanjem o jeziku kao organu govora, cilj je ustanoviti i ostale motivacijske faktore koji uvjetuju frazeološko značenje pojedinih primjera.

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Polazište kontrastivnog istraživanja jesu sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koja se obilježja govornog procesa i artikulacije odražavaju u somatskim frazemima sa sastavnicom *jezik* u hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku?
2. Koje su sličnosti i razlike u konceptualizaciji i leksikalizaciji govornog procesa i artikulacije putem somatskih frazema triju jezika?

3. Koji motivacijski faktori sudjeluju u formiranju frazeološkoga značenja triju frazeosomatskih sustava?
4. Koji je najučestaliji tip formalne ekvivalencije među frazemima triju korpusa?

Iako je riječ o genetski srodnim, indoeuropskim jezicima koji pripadaju zapadnoeuropskom kulturnom krugu te o univerzalnoj funkciji jezika kao organu govora, premisa je da će jezične zajednice, uz sličnosti na semantičko-konceptualnoj osnovi, potvrditi teoriju jezične raznolikosti na razini motivacije i leksikalizacije obilježja govornog procesa putem somatskih frazema.

Korpus frazema sa sastavnicom *jezik/tonguel/Zunge* koji je zastupljen u jednojezičnim frazeološkim rječnicima obuhvaća ukupno 86 frazema (37 hrvatskih, 24 engleska i 25 njemačkih primjera). Riječ je o izrazima koji imaju jasno određen frazeološki i frazeografski status te pripadajući semantički opis. Na temelju opisa značenja i primjera kontekstualne upotrebe, iz navedenoga korpusa, kao predmet ovoga istraživanja, izdvojena su ukupno 42 frazema kojima se opisuju isključivo obilježja govornog procesa i artikulacije. Iz analize su, naime, isključeni oni primjeri u kojima sastavnica *jezik* označava različite značajke (interpersonalne) komunikacije, to jest frazemi u kojima govor ujedno predstavlja odraz ljudskih osobina poput, primjerice hvalisavosti ili razmetljivosti (*jak na jeziku*). Izvori frazema i pripadajućih definicija njihova značenja jesu sljedeći jednojezični frazeološki rječnici: *Hrvatski frazeološki rječnik*, *Rječnik hrvatskih somatskih frazema*², *Cambridge Idioms Dictionary*, *Collins Cobuild Idioms Dictionary*, *Oxford Dictionary of English Idioms*, *Oxford Dictionary of Idioms*, *The American Heritage Dictionary of Idioms*, *Deutsche Idiomatik – Wörterbuch der deutschen Redewendungen im Kontext*, *Wörterbuch der deutschen Idiomatik*. Za potrebe kontrastivne analize, u istraživanju se također služilo širim opusom svih relevantnih priručnika koji obuhvaćaju opće i frazeološke jednojezične i dvojezične rječnike hrvatskoga, engleskoga i njemačkoga jezika, kao i frazeološke baze podataka unutar mrežnih izvora.

U prvoj fazi istraživanja provela se značenjska analiza frazema na temelju koje se nastojalo utvrditi koja se obilježja ili faze govornog procesa leksikaliziraju putem pojedinih somatskih frazema u trima jezicima, to jest kojem tematsko-značenjskom polju pojedini frazem pripada. U drugoj fazi istraživanja nastojalo se razraditi motivaciju značenja svakog pojedinog frazema trojezičnoga korpusa. Pri tome se uzelo u obzir sve motivacijske mehanizme i čimbenike kojima se dodatno razrađuje

---

² *Rječnik hrvatskih somatskih frazema* dio je monografije *Hrvatski frazemi od glave do pete* Barbare Kovačević (2012).

primarna motivacija frazema određena konvencionalnim znanjem o jeziku kao organu govora. Uspoređujući dobivene rezultate istraživanja među trima jezicima, frazemi su se pridružili zajedničkim semantičko-konceptualnim skupinama. Na temelju sličnosti na razini značenja i motivacije, u ovoj se fazi istraživanja unutar navedenih skupina polaznoga korpusa frazema nastojalo pronaći frazeološke ekvivalente među hrvatskim, engleskim i njemačkim primjerima te njihovu komplementarnost prikazati i tablično. Tablično prikazani primjeri predstavljaju frazeme koji imaju potvrđen frazeološki status, dok se pojedini prijevodni ekvivalenti iz dvojezičnih izvora navode unutar analize i rasprave rezultata. Primjeri frazema navedeni su u skladu s metodologijom rječnika iz kojih su ekscipirani.

U konačnoj fazi i raspravi rezultata poredbene analize, da bi se istaknule i što vjernije dočarale utvrđene sličnosti i razlike u leksikalizaciji istih koncepata u trima jezicima, frazemi i njihovi ekvivalenti naveli su se u doslovnom značenju budući da denotativno značenje predstavlja neizostavan preduvjet međujezične kontrastivne analize frazema, ali i važan čimbenik pri utvrđivanju ekvivalencije (Korhonen, 2007 prema Kahl, 2015). Konačno, u okviru rezultata kontrastivne analize utvrđen je i najučestaliji tip formalne ekvivalencije u okviru svih semantičko-konceptualnih skupina frazema.

3. KONTRASTIVNA ANALIZA FRAZEMA SA SASTAVNICOM JEZIK/TONGUE/ZUNGE

Semantičkom raščlambom trojezičnoga korpusa ustanovljene su četiri tematsko-značenjske skupine frazema sa sastavnicom *jezik/tongue/Zunge* kojima se opisuju obilježja govornog procesa i artikulacije u hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku: *poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru*, *vješt govor/izgovor*, *poticaj i želja za govorom*, *početak govora i suzdržavanje od govora*, *prestanak govora*, *šutnja*.

3.1. Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru

Prva tematsko-značenjska skupina obuhvaća frazeme kojima se leksikalizira koncept otežanog govornog procesa, a zastupljen je u svim trima jezicima.

Frazem *<jedva> prevaliti preko jezika što* u značenju 'prisiliti se izgovoriti *što*, jedva (s mukom) izreći *što*' često nalazimo u obliku leksičke varijante koja sadrži somatizam *usne/usta <jedva> prevaliti preko usana (usta) što*. Istovrijedni parnjak *ne ide preko jezika komu što* definiran je kao 'sustezanje od govora', a njegov frazeološki ekvivalent nalazimo samo u njemačkom korpusu *jmdm. schwer von der Zunge gehen*

(‘*nekomu* je teško govoriti o *čemu*’). U obama frazemima riječ je o poteškoćama pri progovaranju zbog sadržaja koji donose nelagodu i neugodnost (isprika, loše vijesti, mučne i teške situacije), a zbog kojih se čovjek često usteže od govora. Njemački frazem jest višeznačan te se odnosi i na poteškoće pri izgovaranju složenijih riječi i izraza koji nam nisu poznati. Budući da hrvatski frazem prema definiciji ne pokriva cjeloviti semantički opseg njemačkog primjera, zaključujemo da je riječ o djelomičnoj ekvivalenciji. Leksikografski i frazeografski izvori ne bilježe engleski frazeološki ekvivalent, već je inačica frazema *prevaliti preko jezika* određena parafrazom ‘pronounce/utter with difficulty’.

Frazem *lomiti jezik* u značenju ‘govoriti (izgovarati) s mukom (slabo, teško)’ odnosi se prije svega na teško izgovaranje novih riječi u procesu učenja stranoga jezika, ali i onih iz fonda materinskoga jezika koje nije lako izgovoriti. Potencijalni engleski frazeološki ekvivalent *twist one’s tongue* zastupljen je samo u leksikografskim izvorima, a u govornom jeziku češće ga susrećemo u obliku polusloženice *tongue-twister* (‘teško izgovoriva riječ/izraz, nešto čime se *lomi jezik*’). Riječ je o izrazu koji u procesu učenja stranog jezika ujedno predstavlja metodu za uvježbavanje koartikulacije fonema sličnih obilježja koji se nalaze u neposrednoj blizini (npr. *She sells sea shells by the seashore*). Njemački frazeološki ekvivalent *sich* <Dativ> *an/bei etw. die Zunge abbrechen/zerbrechen* definiran je kao ‘govor (izgovor) koji se može realizirati samo uz napor i zastajkivanje’. Pri tome je također često riječ o vokabularu stranoga jezika koji nam nije poznat. Zbog nepodudaranja na leksičkoj razini, navedeni frazemi triju jezika predstavljaju primjer djelomične ekvivalencije.

Frazem *plete se jeziku komu* predstavlja stanje u kojem tko ‘nejasno (nerazgovijetno) govori, zapinje u govoru’ pri čemu se navodi da je obično riječ o čovjeku u pripitom stanju. U jednojezičnim i dvojezičnim frazeografskim izvorima ne nalazimo engleski frazeološki ekvivalent. Njemački frazeološki fond također sadrži frazem koji se odnosi na napor pri govoru (izgovaranju) – *eine schwere Zunge pri čemu*, uz konzumaciju alkohola, razlog ovakva govora može, prema frazeografskim izvorima, biti i stanje umora. Premda je riječ o frazemima bliskoga značenja, djelomična ekvivalencija dvaju primjera odraz je djelomičnog podudaranja na leksičko-sintaktičnoj razini te pozadinskoj slici.

Frazemske inačice *na jeziku je komu što, na vrhu jezika je komu što, navrh jezika je komu što* predstavljaju višeznačne frazeme koji stoga imaju djelomične ekvivalente u engleskom i njemačkom jeziku. U prvom značenju riječ je o namjeri da se nešto kaže, no zbog nemogućnosti (trenutnog) prisjećanja ne dolazi do realizacije govora. U ovom kontekstu hrvatski i engleski primjeri podudaraju se na razini forme,

a njemački frazem sadrži različite leksičke sastavnice. Neizgovorena riječ u hrvatskom i engleskom jeziku nalazi se, *jest* na vrhu jezika (*on the tip of one's tongue*), dok u njemačkom na njemu *leži* (*jmdm. auf der Zunge liegen*) ili ju na jeziku *imamo* (*etw. auf der Zunge haben*). Također, u hrvatskim i engleskim primjerima riječ je o *vrhu* jezika, dok je u njemačkom zastupljen organ jezika u cjelini. Drugo značenje ove skupine frazema izražava namjeru i želju govornika da nešto kaže, pita ili komentira, ali u posljednji trenutak od toga odustaje: 'spreman je reći (ispričati, izjaviti) *tko što*, riječi naviru na usta *komu*', 'htjeti i ne usuditi se što pitati (reći)'. U hrvatskim i njemačkim primjerima nalazimo sem obazrivosti, dok se u engleskom pojavljuje i sem nedostatka hrabrosti.

Frazem *slip of the tongue (lip)* zastupljen je samo u engleskoj frazeologiji te označava nehotičnu pogrešku u govoru, a navodi se uz frazem koji se odnosi na pogrešku u pisanju *slip of the pen*. Oba frazema ekvivalenti su latinskih izraza *lapsus linguae* i *lapsus calami*, koje nalazimo u formalnom registru svih triju jezika.

3.2. Vješt izgovor/govor

Druga tematsko-značenjska skupina obuhvaća frazeme kojima se leksikalizira koncept vještog govora i izgovora, a zastupljen je u frazeologiji engleskog i njemačkog jezika.

Frazem *get your tongue around something* zastupljen je samo u engleskim frazeografskim izvorima te prema navedenim definicijama 'if you can get your tongue round a word or phrase, you can pronounce it' i 'to be able to pronounce a challenging word' zaključujemo da je riječ o vještini artikulacije glasova, riječi ili fraza koje nam na svojevrsan način predstavljaju izazov. Primjeri u kojima se ovaj frazem kontekstualizira potvrđuju pretpostavku da se sposobnost ili nesposobnost izgovora odnosi prije svega na riječi stranoga podrijetla, a koje sadrže glasove specifične za pojedini jezik te podrazumijevaju različit način artikulacije i položaj govornih organa (primjerice glas [θ] u engleskom).

Frazem *roll/trip of the tongue* također nije zastupljen u dvojezičnim izvorima te njegovo značenje otkrivamo prijevodom izvorne definicije 'if a word or phrase trips off the tongue, it is very easy to say' te 'be easy to say or pronounce'. Sukladno navedenoj definiciji, riječ je o izrazima ili frazama koje s lakoćom izgovaramo. Hrvatski leksikografski izvori bilježe samo jedan primjer uporabe glagola *roll* u kontekstu izgovora, a to je *to roll one's r's* u značenju 'izgovarati *r* vrhom jezika (kao u hrvatskom, ne na engl. ili franc. način)'.

Njemački frazem *jmdm. leicht/glatt von der Zunge gehen* predstavlja djelomični frazeološki ekvivalent engleskog izraza *te*, kao što se već spomenulo, kod njegova antonimskog parnjaka *jmdm. schwer von der Zunge gehen*, uz vještinu artikulacije sadrži i emocionalnu uključenost govornika koja se odnosi na sadržaj poruke ‘*nekomu nije teško govoriti o čemu*’.

3.3. Poticaj i želja za govorom, početak govora

Frazemi kojima se izražava poticaj i želja za govorom, kao i početak govora, zastupljeni su u frazeološkom fondu svih triju jezika te čine treću tematsko-značenjsku skupinu analiziranih frazema.

Frazem *povući/vući (potegnuti/potezati) za jezik koga* u značenju ‘navesti/ navoditi (izazvati/izazivati) *koga* da progovori (da kaže nešto što nije namjeravao)’, prema Kovačević (2012: 229), u pozadini sadrži sliku “povlačenja jezika preko zamišljene uzice”. Frazem istoga značenja u njemačkom glasi *jmdm. die Zunge lösen*, pri čemu oba izraza podrazumijevaju prisutnost druge osobe koja nas nagovara, izaziva ili čak prisiljava da govorimo unatoč tome što nismo imali namjeru.

Frazemske inačice *razvezalo je jezik komu što* i *razvezao se jezik komu* imaju frazeološke ekvivalente u engleskom i njemačkom jeziku: *loosen your tongue* i *jmdm. die Zunge lösen/lockern*. Značenje hrvatskih inačica ‘počeo je mnogo (naširoko) govoriti pod utjecajem *čega tko*, iznenada se razbrbljao *tko*’ prošireno je kontekstualnim primjerima upotrebe, gdje otkrivamo da je često riječ o govoru pod utjecajem alkohola. Nalazimo da se jezik može razvezati i kao posljedica drugih raspoloženja kao što su veliko uzbuđenje i sreća (ibid.), no i kao posljedica psihičkog i fizičkog pritiska. Njemački frazeološki izvori razrađuju motivaciju frazema biblijskim izvorima, točnije Markovim evanđeljem u kojem se opisuje ozdravljenje gluhog mucavca: *I odmah mu se otvoriše uši i razdriješi spona jezika te stade govoriti razgovijetno* (Mk 7,35). Spona jezika (njem. *das Band der Zunge*) podsjeća na podjezičnu vezicu (njem. *Zungenbändchen*; lat. *frenulum linguae*) te označava kratku spojnicu koja se proteže od dna usne šupljine do središnjeg dijela jezika. Kratak i ograničen frenulum jest prirodna oralna anomalija jezika (ankiloglosija) koja uzrokuje smanjenu pokretljivost jezika. Kod mlađe djece prouzrokuje poteškoće pri dojenju dok kod starije djece stvara probleme pri artikulaciji i govoru. U prošlosti su primalje znale same prerezati taj dio jezičnog ligamenta, što se izražavalo frazom *Zunge lösen* (razvez[iv]ati, odvojiti, odlijepiti jezik), a što bi moglo predstavljati etimološku odrednicu i sekundarnu motivaciju značenja frazema u svim trima jezicima. Uzimajući u obzir zajedničku etimološku odrednicu, podudarnost na

razini forme i sadržaja, kao i na kontekstu uporabe, smatramo da navedeni frazemi predstavljaju formalno-funkcionalne ekvivalente.

Engleski frazem *find your tongue*, koji leksikografski i frazeografski izvori navode kao ekvivalent hrvatskog frazema *razvezao se jezik komu* označava pričljivost, to jest, početak govora nakon što 'zbog sramežljivosti, straha, šoka ili neugodnosti nije *tko* mogao ranije govoriti'. Njemački ekvivalent *Sprache wiederfinden*, u značenju 'ponovno progovoriti', ne sadrži somatizam *Zunge*, već leksem *jezik* u značenju govora (*e, Sprache*).

Hrvatski frazem *svrbi jezik koga* u značenju 'teško je šutjeti *komu*, htio bi progovoriti *tko*, ima želju (potrebu) progovoriti da se razbrblja *tko*, ne želi više tajiti *tko što*' krije u sebi konvencionalno znanje o čovjekovoj potrebi za češanjem i intenzitetu podražaja koji pri tome osjeća. Riječ je o slici čovjeka koji ima intenzivnu potrebu odgovoriti na taj podražaj, a koja odgovara neodoljivoj želji da *tko* progovori i pri tome također odgovori na vrstu verbalnog podražaja³. Engleski istovrijedni frazem *somebody is itching to talk*, ne sadrži somatizam *jezik*, ali potvrđuje navedenu motivaciju budući da u engleskom jeziku glagol *itch* znači 'svrbjeti', ali u konstrukciji *to itch for* 'čeznuti za' dok sama imenica *itchiness* označava 'svrbljivost' i 'nestrpljivost'.

Njemački djelomični ekvivalent i frazem *etw. brennt jmdm. auf der Zunge* u doslovnom značenju 'gori *komu* na jeziku *što*' sadrži glagol *gorjeti*, koji također predstavlja neugodan podražaj i najčešće se odnosi na vrućinu kao popratnu pojavu i učinak vatre. Dijakronijska motivacija frazema otkriva se u sinonimskom parnjaku *etwas brennt jmdm. auf/unter den Nägeln*. Riječ je o izrazu koji je potvrđen još u 16. stoljeću, a odnosi se na stari samostanski običaj u kojem su redovnici, ustajući se zimi na rane jutarnje mise, palili male svijeće koje bi držali na noktima palca. Ako bi propovijed trajala duže nego što je uobičajeno, plamen svijeće doslovno bi gorio *na* samom noktju. Zato se inačica koja sadrži prijedlog *unter (ispod)*, iako je češće zastupljena u govoru, ne smatra ispravnom ("jmdm. auf/unter den Nägeln brennen", 2022).

3.4. Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja

Četvrta tematsko-značenjska skupina obuhvaća frazeme kojima se leksikalizira izostanak ili prestanak govora, a zastupljen je u svim trima jezicima.

³ Zanimljivo je da u hrvatskim leksikografskim izvorima (Jojić, 2015) nalazimo izraz *svrbež na jeziku* definiran kao 'neodoljivu potrebu da se o čemu progovori, nemoć da se šuti', a koji nije označen kao frazem, već kao leksikalizirana lokucija. No, navedenu lokuciju, u ovome značenju, ne susrećemo u suvremenom hrvatskom jeziku.

Frazem *držati jezik za zubima* koji znači ‘šutjeti, suzdržavati se od govorenja /iz opreza, od straha itd./’ i imperativna varijanta *jezik za zube!* kojom se zabranjuje govor rijetki su primjeri frazema izdvojenog korpusa koji ne pripadaju razgovornome, već nižemu stilu. Istovrijednim engleskim frazeološkim ekvivalentom *hold one's tongue* također se podrazumijeva suzdržavanje od govora unatoč želji da se nešto kaže, a zapovjedni oblik *hold your tongue!* obojan je emocijom ljutnje koja je prisutna i u hrvatskom frazemu. Sinonimski parnjak engleskog frazema glasi *hold/keep your peace* u kojem glagoli *hold/keep* dolaze u značenju ‘sačuvati’, za razliku od primjera koji sadrži somatizam *jezik*, gdje znači ‘uzdržati se od čega’. Nalazimo da je frazem *hold one's tongue* prvi put zabilježen kod Chaucera (The Tale of Melibus, 14. st.): *Thee is better hold thy tongue still, than for to speak*. Sinonimski parnjak također datira iz prve polovice 14. stoljeća, a bio je sastavni dio obreda vjenčanja, pri čemu se od onoga koji zna za kakvu zapreku zbog koje se sakrament braka ne bi trebao sklopiti zatražilo da se “odmah izjasni ili da zauvijek šuti” – “speak now or forever hold your peace” (Ammer, 2013: 215). Pored frazema *hold your tongue*, pojedini izvori nude i druge prijevodne ekvivalente hrvatskoga izraza koji sadrže dodatne somatizme *zubi, glava, usta, usna* (*keep your tongue within your teeth, keep a quiet tongue in your head, hold (bridle) your tongue, keep your mouth shut, button your lip*). Jedan od navedenih primjera ujedno je poveznica s frazedom njemačkog frazeološkog fonda koji smatramo istovrijednim ekvivalentom hrvatskoga i engleskoga oblika. Riječ je o frazemu *bridle your tongue*, koji upravo kao frazem *seine Zunge im Zaum halten*, sadrži sliku zauzdavanja životinje (konja), a leksikalizira se glagolom *bridle* (‘obuzdati, zauzdati’) te imenicom *Zaum* (‘uzde’) – *put a bridle on a horse / einem Pferd den Zaum anlegen*. Riječ je o stavljanju uzdi ili zauzdavanju konja s ciljem mogućnosti upravljanja brzinom i načinom njegovoga kretanja, upravo kao što je u komunikaciji riječ o jeziku kao organu govora koji želimo staviti pod kontrolu i na taj način sačuvati od mogućih negativnih posljedica. Značenje sinonimskog parnjaka *seine Zunge hüten* (dosl. ‘čuvati svoj jezik’) upravo to i potvrđuje. U ovom je primjeru primarna motivacija frazema razrađena konceptualnom metaforom GOVOR JE NEUKROĆENA ŽIVOTINJA koja u osnovi ima metonimijsko proširenje *jezika* na *govor*⁴. Sliku obuzdavanja jezika nalazimo i u Bibliji, u Jakovljevoj

⁴ U okviru tradicionalnog pristupa semantičkoj analizi frazema metafora predstavlja stilsku figuru, a proces metaforizacije smatra se jednim od najproduktivnijih načina stvaranja frazeološkog značenja. S druge strane, prema postavkama kognitivne lingvistike (Omazić, 2015), konceptualna metafora ima motivacijsku, interpretativnu i produktivnu ulogu u frazeologiji. Metafore su, naime, sredstva koja nam omogućavaju da razumijemo jednu sferu iskustva posredstvom druge sfere iskustva (Žic Fuchs, 1991). U ovome slučaju riječ je o strukturnoj metafori u kojoj se jedan koncept ustrojava uz pomoć drugoga, to jest u kojoj se obilježja jedne domene preslikavaju na drugu.

poslanici (Jak 3,1-12) gdje čovjek koji je sposoban obuzdati jezik može obuzdati i cijelo tijelo, baš kao što uzdama u ustima konja i upravljamo kretanjem cijele životinje.

Frazem **pojela (popapala) je maca jezik komu** ima istovrijedan frazeološki ekvivalent u engleskom jeziku koji glasi **cat got one's tongue**. S obzirom na to da se izrazom često koristi u upitnom obliku, nalazimo i istovrijedne inačice u obama jezicima (*Has The cat got your tongue? / Je li ti maca pojela (popapala) jezik?* Njemački prijevodni ekvivalent također je upitnoga oblika, no ne sadrži somatizam *jezik*, već leksem *govor* *Du hast wohl die Sprache verloren?* (dosl. 'Jesi li izgubio govor?').

Hrvatski frazem nosi značenje 'ostao je bez riječi *tko*, zanijemio je *tko*' dok engleski izvori proširuju ovu definiciju naznakom da izraz sadrži sem ljutnje budući da je osoba koja postavlja takvo pitanje često uzrujana zbog šutnje sugovornika, ali i da je često riječ o pitanju koje odrasle osobe postavljaju djeci. Iako se motivacija hrvatskih i engleskih frazema čini sinkronijski razumljivom, etimologija samog izraza govori u prilog dijakronijskoj razradi motivacije značenja koja nas vraća na početak 19. stoljeća. U Kraljevskoj mornarici, ali i unutar britanskih i američkih zatvora (poput Sing Singa u New Yorku) postojao je oblik teške tjelesne kazne i okrutne metode mučenja koja je imala svoje uporište u zakonu. Riječ je o posebnom načinu bičevanja pri kojem se upotrebljavao bič s devet nastavaka – *cat-o'-nine-tails*, na čijim su završecima bile metalne bodljike koje bi ostavljale tragove i rane na ljudskom tijelu nalik grubim mačjim ogrebotinama. Sama metoda kažnjavanja nazvana je po biču te se često upotrebljavala u skraćenom obliku – *cat*. I dok su s jedne strane ostali zatvorenici morali *šutjeti* dok se kazna provodila, samog kažnjenika se znalo, kada zbog iznemoglosti više nije mogao ni govoriti, podrugljivo provocirati i pitati *Je li ti mačka pojela jezik?* Pisanu potvrdu ovog izraza nalazimo 1861. godine u sklopu dokumentacije jednog londonskog sudskog procesa dok se 1848. spominje kao godina njezina ukidanja u New Yorku, a tek nekoliko desetljeća kasnije (1881.) i u Britanskoj kraljevskoj mornarici (Harper, 2001).

Druga razrada motivacije ovog frazema naslanja se na običaje i vjerovanja Bliskog istoka u srednjem vijeku, a također uključuje tradicionalnu vrstu kažnjavanja koja potječe iz 5. stoljeća prije Krista. Naime, lažljivcima i bogohulnicima rezali su se jezici i kao hrana davali mačkama. Stari Egipćani prvi su držali domaće mačke koje su lovile razne vrste štetočina i na taj način čuvale spremišta hrane. Mačke su se ujedno štovale kao lovci, ali i božanstva, te je stoga njihovo hranjenje jezicima lažljivaca predstavljalo prinos ljudske žrtve božanstvu (v. Jack, 2005).

Frazemske inačice **pregristi jezik / ugristi se (ujesti se) za jezik** izražavaju prestanak ili suzdržavanje od govora i sadrže jasnu motivaciju koja proizlazi iz poznate fizionomije govornog aparata, pri čemu se držanjem jezika među zubima zaustavlja i

onemogućuje govorni proces. Takvom radnjom koja je hiperbola samog pokreta želi se suzdržati od izgovaranja riječi zbog kojih bi se kasnije moglo požaliti, ali ujedno i žaljenje zbog onoga što je već izgovoreno. Istovrijedni engleski prijevodni ekvivalent glasi *bite one's tongue*, a potvrđen je još kod Shakespearea (2 Henry VI, 1:1): *So York must sit and fret and bite his tongue*. (Ammer, 2013: 43). Oba jezika sadrže i sinonimske parnjake koji sadrže somatizam *usna – ugristi (ujesti) se za usnu i bite one's lip*, ali i zapovjedni oblik *jezik pregrizao!* i *bite your tongue!* koji su različito konotirani. Hrvatski uzvični frazem upućuje se 'onomu koji je rekao nešto što sluti na zlo ili što se nije smjelo odati', dok engleski primjer u 'humorističnom tonu upozorava da izrečeno može donijeti nesreću'. Situaciju u kojoj bismo se ugrizli za jezik zbog izgovorenih riječi, u njemačkom jeziku izriče se frazemima *sich <Dativ> eher die Zunge abbeißen* i *sich <Dativ> auf die Zunge beißen*, gdje možemo zaključiti da je riječ o formalnoj i potencijalno funkcionalnoj ekvivalenciji.

Frazemske inačice *zavezati jezik* i *zavezati/vezati jezik komu* antonimni su parovi već spomenutih izraza *razvezao se jezik komu / razvezalo je jezik komu što* i imaju značenje 'šutjeti, ne govoriti' i 'ušutkati koga, oduzeti komu riječ, zabraniti komu da nesputano govori'. Antonimni značenjski odnos proširen je razlikom semantičkog obilježja *živo/neživo* pri čemu je kod imenice kao subjekta u frazemu *razvezalo je jezik komu što* riječ o kategoriji *neživo* (budući da je najčešće riječ o alkoholu), dok *zavezati/vezati jezik komu* podrazumijeva imenicu koja nosi semantičko obilježje *živo*, to jest osobu. Engleski frazem koji označava prestanak govora ili šutnju također sadrži somatizam *jezik* te glagol *vezati/zavezati (get) tongue-tied*, no u ovom slučaju prestanak govora nije određen voljom govornika ili sugovornika, već je uvjetovan strahom, zbunjenošću, osjećajem srama ili neugode. Frazemski parnjaci primjer su djelomične ekvivalencije. U njemačkom jeziku nalazimo istovrijedan frazem *die Zähne nicht auseinanderbekommen*, izraz koji sadrži somatizam *zubi* i pozadinsku sliku čvrsto stisnutih zubiju kojima se onemogućuje govorni proces.

4. REZULTATI I RASPRAVA

Kao što je razvidno iz tabličnog prikaza (Tablica 1), svi frazemi trojezičnoga korpusa leksikaliziraju poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru te početak ili prestanak govora, to jest, čovjekovu želju i poticaj za govorom kao i suzdržavanje od govora ili šutnju. Iznimka je koncept vještog izgovora/govora koji se leksikalizira samo putem frazema engleskog i njemačkog jezika. Unatoč tomu, hrvatski korpus pokazao se kao frazeološki najplodniji u leksikalizaciji koncepta vezanih uz govorni proces i artikulaciju pri čemu obuhvaća 43 %

ukupnog broja frazema, dok engleski (26 %) i njemački fond (31 %) dijele podjednak udio zastupljenosti. Najveći broj primjera trojezičnoga korpusa slikovito prikazuju otežan govorni proces, kao i završetak govornog procesa, to jest suzdržavanje od govora ili šutnju, gdje se ujedno očituju i najviša razina ekvivalencije među trima jezicima.

Tablica 1. Tipologija ekvivalencije frazema sa sastavnicom *jezik/tongue/Zunge* u tematsko-značenjskoj skupini *govorni proces / artikulacija*

Table 1. Typology of equivalence of idioms with the component *jezik/tongue/Zunge* in the thematic semantic group *speech process/articulation*

Govorni proces, artikulacija / Speech process, articulation	JEZIK	TONGUE	ZUNGE
Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru / Speech/pronunciation difficulties and errors	<i><jedva> prevaliti preko jezika što ne ide preko jezika komu što lomiti jezik plete se jezik komu na jeziku je komu što na vrhu je jezika komu što navrh jezika je komu što</i>	<i>on the tip of one's tongue slip of the tongue</i>	<i>jmdm. schwer von der Zunge gehen sich <Dativ> an/ bei etw. die Zunge abbrechen/zerbrechen eine schwere Zunge etw. auf der Zunge haben jmdm. auf der Zunge liegen</i>
Vješt izgovor/govor / Skilled pronunciation/speech	–	<i>get your tongue round something roll/trip of the tongue</i>	<i>jmdm. leicht/glatt von der Zunge gehen</i>
Poticaj i želja za govorom, početak govora / Incentive and desire to speak, the beginning of speech	<i>povući/vući (potegnuti/potezati) za jezik koga razvezalo je jezik komu što razvezao se jezik komu svrbi jezik koga</i>	<i>loosen your tongue find your tongue</i>	<i>jmdm. die Zunge lösen jmdm. die Zunge lösen/lockern etw. brennt jmdm. auf der Zunge</i>
Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja / Refrainment from speech, cessation of speech, remaining silent	<i>držati jezik za zubima jezik za zube! pojela (popapala) je maca jezik komu pregristi jezik ugristi se (ujesti se) za jezik zavezati jezik zavezati/vezati jezik komu</i>	<i>hold one's tongue hold your tongue! cat got one's tongue bite one's tongue (get) tongue-tied</i>	<i>seine Zunge im Zaum halten seine Zunge hüten sich <Dativ> eher/ lieber die Zunge abbeißen sich <Dativ> auf die Zunge beißen</i>

Mehanizmi govorne proizvodnje hijerarhijski su organizirani procesi koji se odvijaju na nekoliko osnovnih razina (Horga, 2008 prema Kovač i Horga, 2011). Samoaj artikulaciji, koja predstavlja proizvodnju riječi, prethode procesi konceptualizacije (planiranje sadržaja izričaja) i formulacije (gramatičko, leksičko i fonološko kodiranje poruke). Dok prva razina, to jest planiranje poruke u proizvodnji materinskog jezika, zahtijeva pažnju, formulacija i artikulacija predstavljaju automatizirane procese koji se mogu odvijati paralelno i bez svjesnog napora govornika. Međutim, unatoč automatiziranoj prirodi materinskoga jezika, govornici često, osobito u spontanoj ljudskoj komunikaciji, ne proizvode savršen govor, već griješe, zastajkuju, oklijevaju ili ponavljaju dijelove izričaja (ibid.).

Navedene pojave ili disfluentnosti u govoru nalazimo u pozadini prve frazeosemantičke podskupine koja se odnosi na **poteškoće i pogreške u govoru (izgovoru)**. Disfluentnosti uključuju i artikulaciju riječi stranoga jezika, prije svega teško izgovaranje novih i složenijih izraza koji podrazumijevaju položaje govornih organa koji nisu dio govorne produkcije materinskoga jezika. Pri tome se u hrvatskom i njemačkom jeziku *jezik lomi* ili nešto teško *preko njega prelazi*, a u engleskome smo u takvim prilikama *vezanoga jezika*.

Frazemi u kojima se disfluentnost očituje kao posljedica kognitivnog napora (v. Kovač i Horga, 2011) također pripadaju hrvatskom i njemačkom korpusu te se u njima jezik *plete* ili postaje *težak*. Uzrok dodatnog kognitivnog napora koji je potrebno uložiti da bi se artikulirali pojedini glasovi ili riječi ne leži u ovom slučaju u prirodi govornih organa, već je posljedica umora ili konzumacije alkohola. Ukoliko je riječ o nemogućnosti (trenutnog) prisjećanja, u njemačkom riječi *leže* ili ih *imamo* na jeziku dok se u hrvatskom i engleskom nalaze na *vrhu* jezika.

Frazemi koji se odnose na koncept **vještog govora i izgovora** zastupljeni su samo u engleskom i njemačkom korpusu. U pozadini ovih frazema jest fluentan govor koji, prema Kovač (2020: 12), najčešće definiramo kao “nesmetano funkcioniranje svih razina govorne proizvodnje, tj. učinkovito i jednostavno prevođenje misli u riječi”. Drugim riječima, govornika smatramo fluentnim ako govori primjerenom brzinom te ako se u njegovu govoru rijetko pojavljuju stanke, ponavljanja, pogrešna započinjanja izričaja i druge negativne govorne pojave (ibid.). U tom se slučaju u engleskom riječi *kotrljaju* ili *poskakuju* s jezika, a u njemačkom *lagano* i *glatko silaze* s jezika, osobito one koje su nam strane i nepoznate.

U pozadini frazeosemantičke podskupine kojom se izražava **poticaj i želja za govorom**, kao i **početak govora**, konvencionalno znanje o jeziku kao govornom organu prošireno je znanjima iz područja logopedije, crkvene povijesti i biblijskim izvorima.

Kada želimo nekoga potaknuti na govor, u hrvatskom ga *potežemo* ili *povlačimo* za jezik dok se od želje za govorom u svim trima jezicima jezik *razvezuje*. U engleskom *pronalazimo* jezik kada započinjemo govor koji je izostao zbog sramežljivosti, straha, šoka ili neugodnosti dok nas zbog neodoljive potrebe da o nečemu progovorimo u hrvatskom jezik *svrbi*, a u njemačkom na njemu nešto *gori*.

Frazeosemantička skupina koja se odnosi na **suzdržavanje od govora, prestanak govora i šutnju** obuhvaća frazeme svih triju korpusa. Primarna motivacija frazema, to jest konvencionalno znanje o jeziku kao organu govora, u ovoj je skupini razrađena konceptualnom metaforom GOVOR JE NEUKROĆENA ŽIVOTINJA, u čijoj podlozi jest metonimijsko proširenje *jezika* na *govor*. U njemačkom se stoga jezik mora držati *na uzdi*, dok se u hrvatskom drži *za zubima*, a engleskom samo *drži* ili *zaustavlja*. U svim ćemo se trima jezicima *ugristi* za jezik ili *pregristi* jezik da bismo se suzdržali od govora ili odavanja tajni, ali i ovom hiperbolom naglasili žaljenje zbog izgovorenih riječi. Motivacija ove skupine frazema oslanja se i na običaje i vjerovanja starog Egipta, ali i povijesne podatke o kaznenim postupcima i metodama kažnjavanja iz 19. stoljeća. “Maca koja je *pojela* nekome jezik” tako je domaća životinja koja jede jezike bogohulnika i lažljivaca, ali i bič koji ostavlja kažnjenike bez snage i riječi. Budući da hrvatski izraz predstavlja kalk engleskog frazema, smatramo da je ovdje riječ o rijetkom primjeru potpune ekvivalencije – frazemi su identični na formalnoj i funkcionalnoj razini.

5. ZAKLJUČAK

Provedenim istraživanjem ustanovilo se kako somatski frazemi sa sastavnicom *jezik/tongue/Zunge* predstavljaju produktivan mehanizam figurativnog jezika kojim se opisuju temeljna obilježja i faze govornog procesa i artikulacije u hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku. Unatoč značajnim podudaranjima na semantičko-konceptualnoj osnovi koja su prije svega odraz univerzalne funkcije jezika kao organa govora, kontrastivnom analizom utvrdili su se i različiti oblici leksikalizacije istih koncepata u trima jezicima, to jest postojanje jezično uvjetovanih izraza. Naime, uspješan ili otežan govorni proces, kao i šutnja kao prestanak govora dio su univerzalnih obilježja čovjekove verbalne komunikacije, a time i društvene interakcije. No, jezična slika svijeta koja se zrcali u frazeološkim izrazima pokazuje različita poimanja odgovarajućih obilježja govornog procesa i artikulacije unutar triju jezičnih zajednica, to jest otkriva različite motivacijske mehanizme kojima se razrađuje primarna zajednička motivacija njihova značenja u trima jezicima. Navedeno govori u prilog jezično-kulturnoj

raznolikosti i poimanju jezika kao odrazu kulture inkorporirane u “tijelo” frazeološkog znaka koje na dubinskoj razini taloži, čuva i prenosi kulturno uvjetovane temelje značenja (Zykova, 2019). Sukladno tomu, među frazemima izdvojenog korpusa preteže oblik djelomične ekvivalencije koji istovremeno podrazumijeva postojanje jezičnih univerzalija, ali jezične raznolikosti. No, da bi se donijeli konačni zaključci kojima bi se potvrdila teorija jezičnog relativizma u domeni somatske frazeologije sa sastavnicom *jezik*, potrebno je provesti daljnja sustavna istraživanja šireg spektra jezika različitog genetskog podrijetla, to jest idiomatskih izraza koji su primarno motivirani konvencionalnim znanjem o jeziku kao organu govora. Također, dodatnim korpusnim istraživanjem ustanovila bi se, među ostalim, i učestalost upotrebe analiziranih frazema u suvremenom jeziku.

REFERENCIJE

- Dobrovol'skij, D. i Piirainen, E.** (2005). *Figurative language: cross-cultural and cross-linguistic perspectives*. Elsevier.
- Dugandžić, A.** (2019). *Somatski frazemi u hrvatskom i ukrajinskom jeziku* [doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu]. Nacionalni repozitorij disertacija i znanstvenih magistarskih radova. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:573474>
- Fink-Arsovski, Ž.** (2014). Hrvatski i ruski frazemi s komponentama rep i хвост. U I. Vidović Bolt (ur.), *Životinje u frazeološkom ruhu* (str. 1–17). FF Press.
- Gréciano, G.** (2000). Phraseologie: Spezifische Merkmale, intra- und interlingual. *Revista de Filologia Alemana*, 8, 233–251.
- Hessky, R.** (1987). *Phraseologie: Linguistische Grundfragen und kontrastives Modell deutsch-ungarisch*. Max Niemeyer Verlag.
- Horga, D. i Liker, M.** (2016). *Artikulacijska fonetika: anatomija i fiziologija izgovora*. Ibis grafika.
- Hrnjak, A.** (2005). Frazemi s komponentom “srce” u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji. *Riječ: časopis za slavensku filologiju*, 11(2), 20–27.
- Hrnjak, A.** (2023). (Zabranjeno) voće u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 48(2), 467–481. doi: 10.31724/rihjj.48.2.3
- Jack, A.** (2005). *Shaggy Dogs and Black Sheep: The Origins of Even More Phrases We Use Every Day*. Penguin UK.
- Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi Zavjet s uvodima i bilješkama iz “La Bible de Jérusalem”.* (2011). Kršćanska sadašnjost.

- Kahl, S.** (2015). *Kontrastive Analyse zu phraseologischen Somatismen im Deutschen und Italienischen* [doktorski rad, University of Bamberg Press]. doi: 10.20378/irb-21702
- Kovač, M. M.** (2020). *Govorna fluentnost u stranome jeziku*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Kovač, M. M. i Horga, D.** (2011). Ponavljanja kao oblik govorne disfluentnosti. *Linguistica Copernicana*, 1(5), 245–267.
- Kovačević, B.** (2012). *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Krohn, K.** (1994). *Hand und Fuss: eine kontrastive Analyse von Phraseologismen im Deutschen und Schwedischen* [doktorski rad, Acta Universitatis Gothoburgensis].
- Nikolić-Hoyt, A.** (1997). O sličnostima i razlikama među frazemima hrvatskog i engleskog jezika. *Riječ*, 3(2), 71–75.
- Novak Milić, J.** (2005). Oko, uho i nos u hrvatskim i švedskim frazemima. U J. Granić (ur.), *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike* (str. 535–549). Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Novoselec, Z.** (2019). *Frazeološke jedinice sa sastavnicom srce u hrvatskom i švedskom – kulturni modeli i motivacija* [doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu]. Hrvatski nacionalni skupni katalog. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. <http://skupni.nsk.hr/Record/nsk.NSK01001030213/Details>
- Omazić, M.** (2015). *Phraseology through the looking glass*. Josip Juraj Strossmayer University.
- Parizoska, J. i Stanojević, M. M.** (2018). Problemi frazeološkog nazivlja. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 44(2), 611–625.
- Pavić Pintarić, A.** (2015). *Deutsche und kroatische Idiome kontrastiv. Eine Analyse von Ausdruck und Funktion*. Peter Lang.
- Pavić Pintarić, A.** (2022). Idiomi u hrvatskim i njemačkim novinskim tekstovima o koronavirusu. *Slavia Centralis*, 15(2), 96–113. [https://doi.org/10.18690/scn.15.2.96–113.2022](https://doi.org/10.18690/scn.15.2.96-113.2022)
- Piirainen, E.** (2008). Phraseology in a European framework. A cross-linguistic and cross-cultural research project on widespread idioms. U S. Granger i F. Meunier (ur.), *Phraseology: An interdisciplinary perspective* (str. 243–258). John Benjamins Publishing Company.
- Spicijarić Paškvan, N.** (2018). A contrastive analysis of Hungarian and Croatian idioms containing the component head. *Studia Slavica*, 63(2), 233–246.
-

- Stanojević, M. M., Parizoska, J. i Stanojević, M. M.** (2007). Kulturni modeli i motivacija frazema. U J. Granić (ur.), *Jezik i identiteti* (str. 569–577). Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Valenčić Arh, U. i Pavić Pintarić, A.** (2020). Somatismen als Kodierungsmittel in Konfliktdialogen. *Slavia Centralis*, XIII(1), 52–68.
- Zykova, I.** (2019). *Konceptosfera kulture i frazeologija. Teorija i metode lingvokulturološkog proučavanja*. Prevela Branka Barčot. Srednja Europa.
- Žic Fuchs, M.** (1991). Metafora kao odraz kulture. U Y. Vrhovac i M. Andrijašević (ur.), *Prožimanje kultura i jezika* (str. 27–33). Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.

Rječnici

- Ammer, C.** (2013). *The American Heritage Dictionary of Idioms*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Anić, V.** (2003). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Novi liber.
- Bendow, I.** (2006). *Englesko-hrvatski frazeološki rječnik*. Školska knjiga.
- Bendow, I.** (2009). *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik*. Školska knjiga.
- Bujas, Ž.** (2005). *Veliki englesko-hrvatski rječnik*. Nakladni zavod Globus.
- Cambridge Idioms Dictionary*. (2006). Cambridge University Press.
- Collins Cobuild Idioms Dictionary*. (2006). HarperCollins Publishers.
- Harper, R. D.** (ur.). (2001). Cat-o'-nine-tails. U *Online Etymology Dictionary*. Dostupno na <https://www.etymonline.com/word/cat-o'-nine-tails> [posljednji pristup 12. travnja 2024.].
- Jemandem auf/unter den Nägeln brennen. (2001). U *Wörterbuch und Portal für Redensarten, Redewendungen, idiomatische Ausdrücke, Sprichwörter und Umgangssprache*. Dostupno na <https://www.redensartenindex.de/suche.php?suchbegriff=etwas%2Bbrennt%2Bjemandem%2Bauf%2Bunter%2Bden%2Bnaegeln> [posljednji pristup 6. svibnja 2024.].
- Jojić, Lj.** (ur.). (2015). *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. Školska knjiga.
- Matešić, J.** (1988). *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*. Nakladni zavod Matica hrvatske, Verlag Otto Sagner.
- Menac, A., Fink-Arsovski, Ž. i Venturin, R.** (2014). *Hrvatski frazeološki rječnik*. Naklada Ljevak.
- Oxford Dictionary of English Idioms*. (1994). Oxford University Press.
- Oxford Dictionary of Idioms*. (2020). Oxford University Press.

- Schemann, H.** (2011). *Deutsche Idiomatik. Wörterbuch der deutschen Redewendungen im Kontext.* De Gruyter.
- Vrgoč, D. i Fink Arsovski, Ž.** (2008). *Hrvatsko-engljeski frazeološki rječnik.* Naklada Ljevak.
- Wörterbuch der deutschen Idiomatik Band 11. Redewendungen.* (2013). Dudenverlag.
-

Ana Sarić

asaric@ffst.hr

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia

Speech process in phraseology: Somatic idioms with the component *jezik/tongue/Zunge*

Summary

The aim of the conducted research was to determine which characteristics of the speech process and articulation are reflected in somatic idioms with the component *tongue* in Croatian, English, and German. The subject of the research comprises a total of 42 idiomatic expressions primarily motivated by conventional knowledge about tongue as an organ of speech. The semantic analysis aimed to determine additional motivational mechanisms involved in shaping and processing their meanings. The corpus of idioms was extracted from relevant idiom dictionaries, and for the purpose of comparative research, monolingual and bilingual lexicographic manuals as well as online databases were utilized. Through the method of contrastive analysis, the level of formal and semantic-conceptual equivalence within the trilingual corpus was determined, i.e., similarities and differences in the conceptualization and lexicalization of the speech process and articulation through somatic idioms containing the component *jezik/tongue/Zunge*. The analysis of the results revealed significant matches on the semantic-conceptual basis, pertaining to common features and stages of the speech process involving fluency or disfluency in speech, the urge and desire to speak, as well as silence as the absence or cessation of speech. These similarities were explained by the universal function of language as the organ of speech, as well as the close genetic relationship among the three languages. On the other hand, the semantic analysis of the idioms uncovered different motivational mechanisms that are a prerequisite for understanding and interpreting their meanings. These include cognitive mechanisms such as conceptual metaphor and metonymy, stylistic figures, historical knowledge and customs, as well as knowledge from various fields of science. Contrastive analysis revealed differences at the lexical-structural level, with the majority of idiomatic counterparts representing examples of partial equivalence, while few examples were identified as potentially complete or functional equivalents. This supports linguistic diversity and emphasizes idioms as linguistically and culturally marked expressions that play an important role in the development of linguistic as well as intercultural communication competence.

Keywords: idioms with the component *jezik/tongue/Zunge*, contrastive analysis, speech processes

---

